

Іванцев Л. І.
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної та клінічної психології
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна

ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ РОЗГОРТАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В умовах сучасності породжуються проблеми працевлаштування й адаптації майбутніх фахівців через складні соціально-економічні умови, які переживає суспільство в даний час, впливаючи на процес професійного становлення майбутніх працівників в системі «людина – людина», оскільки своєрідне поєднання труднощів, спричинених, з одного боку, їхньою об'єктивною складністю й динамічністю, а з іншого, соціально-економічними негараздами створює у багатьох випадках особливо напружені соціально-економічні ситуації професійної діяльності. Відповідно, до вищої освіти висуваються запити підготовки конкурентноспроможних фахівців з розвинутою професійною гнучкістю та орієнтацією на постійну рефлексію, самореалізацію та вдосконалення себе як суб'єкта праці. Це, в свою чергу, потребує ретельного аналізу базових методологічних підходів до вдосконалення освітньої парадигми підготовки майбутніх фахівців, який сприятиме їхньому професіоналізму [6].

Загалом, згідно науково-визначеного трактуванням, професіоналізм визначається як «сукупність знань, навичок поведінки та дій, що свідчать про професійну підготовку, навченість, придатність людини до виконання професійних функцій; сформована в процесі навчання та практичної діяльності готовність до компетентного виконання функціональних обов'язків, які оплачуються; рівень майстерності у професійній діяльності, що відповідає рівню складності роботи» [3]. Його необхідно розглядати не просто як якийсь високий рівень знань, умінь та результатів людини в певній сфері діяльності, а як певну системну організацію свідомості, психіки людини [4].

Професійна приналежність людини накладає своєрідний відбиток не лише на безпосередньо пов'язані з нею установки, а й торкається значно глибших утворень, перебудовуючи або ж реконструюючи, відповідним чином, всю систему мотивів і ціннісних орієнтацій особистості, її професійні і життєві смисли. Всі проблеми, які виникають в контексті професійного становлення, мають низку причин як мікрорівневого, так і макрорівневого порядку, а також ті, які опосередковані самими змістовно-динамічними особливостями суб'єкт-суб'єктної та суб'єкт-об'єктної взаємодії [2].

Аналізуючи науково-прикладні аспекти вивчення проблеми професійного розгортання особистості приходимо до висновку, що більшість наукових тверджень вказують на те, що в основу моделі професійного становлення суб'єкта входить схема потребово-ціннісної регуляції поведінки, яка ґрунтується на запропонованій Д. О. Леонтьєвим диференціації понять «потреба» та «особистісна цінність». Якщо розглядати їх з позиції функціональності, то вони практично однакові, але з іншого боку, відрізняються за генезею та змістом регулятивних впливів на діяльність [5].

Опираючись на проведені у свій час ряду досліджень, звертаємо увагу на те, що у багатьох студентів виявлено надто низький рівень сформованості самоосвітньої діяльності та низький ресурс особистісного та професійного самотворення. У цих студентів порушений баланс потребово-ціннісної регуляції, який виражений домінуванням потреб, їх провідної ролі в мотивації їх поведінки. Соціальні цінності, які регулюють поведінку таких студентів, залишаються для них в основному зовнішніми, тобто у таких індивідів не відбувається інтеріоризація відповідних цінностей та формування на цій основі справжніх особистісних орієнтовно-регулятивних еталонів. Цінності, які роблять основний вплив на регуляцію поведінки таких студентів, є переважно цінностями вузьких соціумів чи груп, що, здебільшого, здійснюють неадекватну трансляцію цінностей ширших соціумів. Специфічною особливістю повсякденного способу життя таких студентів є їх споживацька орієнтація, спрямована на задоволення актуальних матеріальних потреб. Несформованість системи справжніх особистісних цінностей зумовлює виникнення «духовної пустоти». Її заповнення відбувається, здебільшого за рахунок засвоєння не завжди соціально прийнятих видів поведінки. Причинами низького потенціалу особистісного та професійного творення у студентів виступають: «шкільна ізольованість»; відсутність мотиву суперництва та честолюбивих мотивів, а також пов'язаних з ними особистісних рис; відсутність суспільно-значущих чинників, що формують професійно-творчу орієнтацію особистості; соціально-кризові явища як чинники мотивації і активності теперішніх студентів; відсутність стійкої професійної спрямованості та пізнавальної активності [2].

Справжній професійний розвиток особистості – це насамперед саморозвиток, що визначається не зовнішніми діями як такими, а внутрішньою позицією самої людини. Тому, на етапі професійного самовизначення особливої уваги, на нашу думку, проблема суб'єктності, тобто активного ставлення людини до свого розвитку. Суб'єктність – це інтегральна ваистивість особистості, яка полягає в активному, свідомому ставленні до світу і перетворенні себе в ньому [1].

Однією з основних сфер життя, що вимагають відповідальних рішень, стає сфера професійних прагнень, які реалізуються в учбово-професійній діяльності. Максимально актуалізується суб'єктивний потенціал на етапі юності, коли відбувається звернення молодшої людини на себе, свою значущість, усвідомлюється авторство власного життя. Відповідно, розвиток

активного суб'єкта учбово-професійної діяльності, фахівця, готового не тільки до творчої діяльності, але і здатного до самотворення та розвитку є сьогодні актуальним завданням вищого навчального закладу.

Становлення студента суб'єктом учбово-професійної діяльності визначають як послідовне сходження від ситуативно залежної поведінки до позаситуативної самоорганізації. Студент повинен бути здатним до особистісного самовизначення та саморозвитку, вміння ставити перед собою певні цілі, знаходити і вибирати необхідні способи їх досягнення, відповідально приймати рішення, послідовно їх реалізовувати, критично оцінювати результати та закріплювати їх в індивідуальному досвіді.

Відомо, що існує така категорія студентства, які незважаючи на зроблений ними професійний вибір, не формують у собі стійкої потреби у професійному становленні та самовдосконаленні. Для них характерними є такі особливості, як низький рівень планування власних дій; прагнення до задоволення ситуаційних потреб без співвіднесення своїх дій з віддаленими перспективами; загальна споживацька орієнтація; ставлення до інших людей як до засобу досягнення мети або як до перешкоди; малозрозуміла система цінностей; схильність до пасивного, некритичного прийняття навязливого зовні (норм і правил поведінки, цінностей і т. п.

А тому, до психолого-педагогічних умов розвитку суб'єктності майбутніх фахівців можна віднести: 1) використання інтерактивних методів навчання; 2) актуалізація розвивального потенціалу психологічної освіти; 3) проблематизація освітнього змісту; 4) активізація самостійності студентів. Загальним механізмом розвитку суб'єктності виступає діалогізація освітнього середовища.

В основу психолого-педагогічного супроводу мають включатись такі форми роботи, як соціально-психологічний тренінг професійно-особистісного самовизначення, моделювання освітніх проблемних ситуацій, індивідуальні навчально-дослідні завдання; рефлексивний аналіз професійної діяльності студентів у процесі навчальної та виробничої практики.

На нашу думку, завдяки створеним психолого-педагогічним умовам у майбутніх фахівців можливе підвищення рівня учбово-професійної мотивації, прагнення до досягнень, самоповаги та самооцінки, до зросту показників осмисленості життя, до підвищення здатності контролювати процес свого життя і діяльності, вміння брати на себе відповідальність, впевнено визначати плани на майбутнє в контексті професійно-особистісного зростання.

Список літератури:

1. Адамська З. М. Особливості становлення особистості студента як суб'єкта навчально-професійної діяльності / З. М. Адамська // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету і. Т. Г. Шевченка. Вип. 59. Серія: психологічні науки: [зб. наук. праць.] – Чернігів: ЧДПУ, 2008. – Т. 1. – С. 11-16.